

Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Olan Ebeveynlerin Duygu Sosyalleştirme Davranışları ve Duygusal İstismar Potansiyelleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*

Ayça Ülker¹

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Emine Hande Aydos²

İstanbul Kültür Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Özet

Erken dönemlerde maruz kalınan olumsuz yaşantıların uzun dönemde yaratabileceği riskler göz önüne alındığında çocuğun psikolojik, fizyolojik ve duygusal gelişiminde ailenin, çocuğun duygularına ve duygusal gereksinimlerine verdiği yanıtların önemli olduğu görülmektedir. Bu bağlamda mevcut araştırma, ebeveynlerin duygu sosyalleştirme yaklaşımlarının çocuklarını duygusal açıdan istismar etme potansiyelleri üzerindeki yordayıcı etkisinin araştırılmasını amaçlamaktadır. Araştırmanın örneklemi, okul öncesi dönemde çocuğa sahip 206 ebeveynden oluşmaktadır. Çocukların Olumsuz Duyguları ile Başa Çıkma Ölçeği ve 3-6 Yaş Çocuğa Sahip Ebeveynlere Yönelik Duygusal İstismar Potansiyeli Ölçeği aracılığıyla toplanan verilere regresyon analizi uygulanmıştır. Sonuçlar, ebeveynlerin küçümseyici duygu sosyalleştirme tepkilerinin duygusal istismara neden olan davranış potansiyellerini yordadığını ve destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerinin bir arada, duygusal istismara ilişkin önleyici davranışları yordadığını ortaya koymuştur. Bulgular, duygusal istismarı önleyici ve duygu sosyalleştirme davranışlarını destekleyici etkili ebeveynlik müdahaleleri bağlamında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: duygusal istismar potansiyeli, duygu sosyalleştirme, okul öncesi dönem, ebeveynlik

Abstract

Considering the risks that early exposure to negative experiences can pose in the long term, it is observed that the responses of the family to the child's emotions and emotional needs are significant in the child's psychological, physiological, and emotional development. In this context, this research aims to investigate the predictive effect of parents' emotion socialization approaches on their potential for emotionally abusing their children. The sample of the study consists of 206 parents with preschool children. Regression analysis was employed to the data collected through the Children's Coping with Negative Emotions Scale and the Emotional Abuse Potential Scale. Results revealed that parents' minimization responses predicted the causal potential for emotionally abusive behavior, and that supportive emotion socialization responses together predicted preventive potential for emotional abuse. Findings are discussed in the context of effective parenting interventions that prevent emotional abuse and support emotional socialization behaviors.

Keywords: emotional abuse potential, emotion socialization, early childhood period, parenting

Yazışma Adresi: ¹Ayça Ülker, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara, E-posta: a.ulker@hacettepe.edu.tr
ORCID: 0000-0003-1893-9115

²Emine Hande Aydos, İstanbul Kültür Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, İstanbul, E-posta: e.aydos@iku.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9975-0236

*Bu çalışmanın daha eski bir versiyonu, 28 Ağustos-1 Eylül 2023 tarihlerinde Finlandiya'da düzenlenen Avrupa Gelişim Psikolojisi Kongresi (ECDP)'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Olan Ebeveynlerin Duygu Sosyalleştirme Davranışları ve Duygusal İstismar Potansiyelleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Erken çocukluk döneminde sosyal-duygusal gelişim bireysel ve çevresel pek çok faktörden etkilenmektedir. Erken yaşlarda çocuğun sosyal duygusal gelişim sürecinde ebeveynlerin çocuğa olumlu davranış modelleri sunmalarının yanı sıra, çocukların içinde bulunduğu duygusal deneyimlere uygun şekilde tepki verebilmeleri de önemlidir (Eisenberg, 2020; Fabes, Poulin, Eisenberg ve Madden-Derdich, 2002; Gottman ve DeClaire, 1997). Bu bağlamda, duygu sosyalleştirme, çocukları olumsuz duygular yaşadıkları anlarda ebeveynlerin onlara verdikleri tepkiler olarak tanımlanmaktadır (Eisenberg, 2020; Eisenberg vd., 1994). Morris ve arkadaşları (2007), ebeveynlerin kendi duygularını ifade etme şekilleri ile çocuklarına model olma sürecini de duygu sosyalleştirme bir boyutu olarak tanımlamaktadır. Denham, Bassett ve Wyatt (2007) ise, duygu sosyalleştirme sürecinin model olma (modeling), durumsallık (contingency) ve duygu koçluğu (emotion coaching) olmak üzere üç temel mekanizma ile çocuklara aktarıldığını belirtmektedir. Buna göre, model olma ebeveynlerin kendi tutum ve davranışlarıyla uygun duygusal ifadeye model olması ve bu yolla çocuğun duygusal dağarcığını desteklemesi olarak açıklanmaktadır. Durumsallık çocuğun deneyimlediği bir duygu sonrası duruma özgü olarak sunulan; çocuğun duygu ifadesini cesaretlendiren ya da duyguyu görmezden gelen tepkileri içermektedir. Duygu koçluğu ise, ebeveynlerin duygular hakkında çocukları ile konuşmalarını, ebeveyn ve çocuk arasındaki duygu odaklı iletişimin niteliğini, ebeveynin dikkatini çocuğun duygusuna yönelterek o duyguya rehberlik eden tutum ve davranışları göstermesini içermektedir. Bu doğrultuda, anne babalar, duygu sosyalleştirme yoluyla; çocuklara model olarak, çocukların duygularına duruma özgü tepkiler vererek ve çocukların duygularına rehberlik edecek tartışmalar yaparak çocuklarına duygusal ipuçları sağlamaktadır (Denham vd., 2007; Fabes vd., 2002). Bu yönüyle, duygu sosyalleştirme tepkilerinin, anne-babaların genel disiplin biçimlerinden farklı olarak anne baba ile çocuk arasındaki duygu odaklı bir etkileşime işaret ettiği vurgulanmaktadır (Gottman ve DeClaire, 1997; Kılıç, 2014).

Duyguları hakkında açıklama sağlanan ve duyguları ile ilgili konuşmaya teşvik edilen çocuklar, kendi duygu durumlarını netleştirmeyi, anlamayı ve düzenlemeyi öğrenmekte ve bu sayede duygularıyla ilgili daha uygun tepkiler verebilmektedirler (Denham vd., 2007). Buna karşın, olumsuz duygularından dolayı cezalandırılan ya da duygularını ifade etmesi engellenen çocuk-

lar ise duygularının kontrolünü kaybetme, duygularını düzensiz bir şekilde ifade etme ve duygularını bastırma eğilimi gösterebilmektedir (Fabes vd., 2001). Çocuğun duygusunu ifade etmesini kolaylaştıran duygu ifadesini cesaretlendirici tepkiler, duyguya odaklı tepkiler ve probleme odaklı tepkiler destekleyici duygu sosyalleştirme (DDS) tepkileri olarak nitelendirilirken; çocuğun duygusal tepkisinin önemini azaltan küçümseyici tepkiler, çocuğun ifadesini sözel ya da fiziksel cezalarla karşılayan cezalandırıcı tepkiler ve çocuğun olumsuz duygusunu üzüntü ile karşılayan yetişkinin sıkıntı tepkileri ise destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme (DoDS) tepkileridir (Eisenberg vd., 1999; McElwain, Halberstadt ve Volling, 2007).

Ebeveynlerin işlevsel olmayan duygu sosyalleştirme tepkileri, genellikle çocukların davranış sorunları ile ilişkilendirilmektedir (Havighurst, Wilson, Harley, Prior ve Kehoe, 2010). İşlevsel olmayan ebeveyn çocuk etkileşimlerinin; çocukların duygu, düşünce ve davranışlarına yönelik suçlayıcı, yargılayıcı, duyursuz, ihmalkâr ya da destekleyici olmayan tutum ve tepkileri içerdiği ifade edilmektedir (Güven ve Erden, 2017). Ebeveyn tarafından sağlanmayan duygusal destek ya da çocuğun duygularına yöneltilen olumsuz tepkiler çocuğun deneyimlediği olumsuz duygularla daha da zorlanmasına ve beraberindeki bu ihmalle birlikte duygusal olarak örselemesine neden olabilmektedir. Bu yönü ile ebeveynlerin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme tepkileri çocukların duygusal istismarı ile ilişkili olabilmektedir (Glaser, 2002). Araştırmalar, özellikle belirli ebeveynlik uygulamalarının çocukların duygu düzenlemesini ve uyumunu şekillendirirken, olumsuz duygulara yakınlık ve yıkıcı davranışlar gibi çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarının oluşumunda rol oynadığı, bunun da ebeveynde otoriter veya duyursuz ebeveynlik gibi sonuçlara yol açabileceğini göstermiştir (Combs-Ronto, Olson, Lunkenheimer ve Sameroff, 2009; Eisenberg, Taylor, Widaman ve Spinrad, 2015). Araştırmalar, destekleyici duygu sosyalleştirme becerileri edinen ebeveynlerin, çocukların duygularına daha duyarlı ve yeterli yanıtlar verdiklerini, çocukların davranış sorunlarının azaldığını ve sosyal duygusal yetkinliklerinin geliştiğini göstermektedir (Havighurst, Kehoe, Harley, Radvini ve Thomas, 2022). Ceza ile tehdit etme, duyguyu değersizleştirme ve yok sayma gibi tepkiler ana babaların kullandıkları işlevsel olmayan duygu sosyalleştirme stratejileridir (Denham, Bassett ve Wyatt, 2010). Bu koşullarda ise çocuklar, yaşadıkları yoğun duygu ile nasıl baş edebileceklerini bilemedikleri için daha çok problemleri davranış sergilerler (Rogers, Halberstadt, Castro, MacCormack ve Garrett-Peters, 2016). Çocuklar duygusal deneyimlerinden olumlu kazanımlar elde etmekte; ancak ebeveynlerin olumsuz tepkileri çocukların bu deneyim-

lerden yararlanmasını engelleyebilmektedir (Shewark ve Blandon, 2015). Bu tür karşılıklı etkilerle, ebeveynlerin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirmelerinin çocukların duygu düzenleme güçlükleri ile bir araya gelecek çocuğun davranış sorunlarını tırmadığı (Garner, Dansmore ve Southam-Gerrow, 2007) ve ebeveynlerin istismar davranışlarını artırabildiği düşünülmektedir.

Duygusal istismar, çocuğun fiziksel, duygusal ve/veya cinsel açıdan uygunsuz davranışlar dahil olmak üzere, olumsuz etki yaratabilecek her türlü tutum, söz ve eyleme maruz kalması şeklinde tanımlanmaktadır (Runyan, Wattam, Ikeda, Hassan ve Ramiro, 2002). Bu tutum ve davranışların mutlaka çocuk tarafından fark edilmesi, ayırımı varılması veya bir yetişkin tarafından kasıtlı olarak yapılması gerekmemektedir. Duygusal istismar, ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde 1974 yılında 'mental hasar' terimi ile ifade edilmiştir. Bu terim çocuklara karşı psikolojik olarak zararlı olduğu belirlenmiş davranışların sergilenmesi ve çocuğa gösterilmesi gereken ancak ihmal edilmiş davranışlar şeklinde tanımlanmıştır (Polat, 2007; Sertler, 2002). Duygusal istismar davranışları, çocuk üzerinde otorite ve güç sahibi olan kişiler, diğer yetişkinler ya da akrabaları tarafından yaş, bilgi ve güç farklılıkları kullanılarak gerçekleştirilen ve çocuğun bilişsel, duygusal veya fiziksel potansiyeline zarar verme olasılığı olan yahut doğrudan zarara yol açan davranışlardır (Glaser, 2002). Duygusal istismara maruz kalan çocuklarda, fiziksel ve cinsel istismarın aksine, morluk ya da yara gibi hiçbir fiziksel bulgu yoktur; duygusal istismarla ilişkili duygusal hasar, fiziksel istismarın neden olduğu kadar yıkıcı olsa da görünür bulguları daha hafiftir (Polat, 2007). Bununla birlikte, çocuklukta duygusal istismarın diğer istismar türlerine göre; ergenlik ve yetişkinlik yıllarındaki gelişimsel çıktıları; bilişsel, fiziksel, cinsel ve psikolojik sağlık ile madde kullanım alışkanlıklarını etkileyebildiği ortaya konmuştur (Strathearn vd., 2020).

Duygusal istismar, istismar türleri içerisinde en yaygın şekilde meydana gelen türdür (Glaser, 2002; Goncalves Soares vd., 2021; Maguire vd., 2015). Duygusal istismarda, istismarcı genellikle çocuk için bağlanma figürü olan anne-baba ya da diğer bakım verenler olduğundan, çocuğa karşı uygun ve uygun olmayan tutumları kesin bir şekilde ayırmak süregelen bu ilişki içerisinde kolay olmamakta (Glaser, 2002); çocuk yetiştirme tutumları konusunda kültürel öğretiler de duygusal istismarın daha az rapor edilmesine neden olabilmektedir (Maiter, Alaggia ve Trocmé, 2004). Duygusal istismar çocuğun, duygusal ya da psikolojik gelişimini tehlikeye atacak derecede alayı, küçük düşürücü, tehdit içeren kötü muameleleri, ebeveynlerin saldırgan davranışlarını veya diğer yetişkinlerin çocuktan yeteneklerinden daha fazla beklentilerini içermektedir (Glaser, 2002;

Runyan vd., 2002; Siyez, 2003; Zoroğlu vd., 2001). Çocuğa lakap takma, aşağılama, bağırma, tehdit etme, korkutma, hakaret etme, reddetme, ayırıştırma, karşılaştırma, ihtiyaçlarını göz ardı etme ve ihmal sıklıkla karşılaşılan duygusal istismar davranışlarıdır (Glaser, 2002; Sable, 1998). Bununla birlikte; duygusal istismar niteliği taşıyan eylemsizlikler ise çocuğu, anne babaya ihtiyaç duyduğu dönemlerde terk etme, çocuğun kendi kendine gideremeyeceği ihtiyaç ve gereksinimlerini göz ardı etme, günlük etkileşimler içerisinde çocuğu yok sayma, çocuğun kendini ifade etme ve iletişim kurma çabalarını görmezden gelme gibi davranışları kapsamaktadır. Kimi zaman, bakım verenin çocuk için destekleyici ve uygun bir ortam sağlamadaki tutarsızlığı da duygusal istismar davranışlarının başlangıcı sayılabilmektedir (World Health Organization-WHO, 1999). Ebeveynler, çeşitli nedenlerle benimsedikleri bu tutumlar sebebiyle, uyguladıkları duygusal istismarın farkında olmamakta ya da bu davranışların duygusal istismar çatısı altında değerlendirildiğini bilmemektedir (Pekdoğan ve Gözün-Kahraman, 2020; Uslu, Kapçı, Yıldırım ve Oney, 2010). Çoğunlukla, ebeveynlerin çocuklarına uyguladıkları istismarın, çocuklar üzerinde etki bıraktığını ya da etkilerinin neler olduğunu hiç fark etmedikleri de görülmektedir (Keser, Odabaş ve Elibüyük, 2010; UNICEF, 2010). Ebeveynin çocuğuna karşı duyarlılığı, bebeklik döneminden başlayarak çocukların duygusal gelişimini, okul yıllarındaki davranışlarını ve ilerleyen yıllardaki kişilerarası ilişkilerini etkilediği için duygusal istismar konusunda farkındalığın artması önem taşımaktadır (Bradley ve Corwyn, 2008; Pluess ve Belsky, 2010).

Çocuğa yönelik istismar davranışlarının çeşitli belirleyicileri olabilmektedir. İstismar potansiyeli en genel anlamıyla, ebeveynlerin çocuklarına yönelik istismar davranışlarını artırabileceği düşünülen risk faktörleri, çocuk istismarı ile ilişkili özellikler ve uygulamalar olarak tanımlanabilir (McGoron, Riley ve Scaramella, 2020; Milner, 1994). Araştırmalar, çocuk ve ebeveyn dair sosyodemografik değişkenlerin, ebeveynin çocukluk çağındaki istismar yaşantılarının, yaşamsal sorunların ve çeşitli kişilik özelliklerinin ebeveynlerin çocuklarına yönelik istismar potansiyelini artırabilecek faktörler olabileceği belirtilmektedir (Can ve Beyazıt, 2018; Keser vd., 2010; Milner, 1994; Oliver, 1993). Duygusal istismar potansiyeli ise, duygusal istismarın ortaya çıkmasına zemin hazırlayan bireysel, ailesel ve çevresel değişkenleri ifade etmektedir. Ebeveynlerin geçmiş yaşantılarının, çocuk yetiştirme konusundaki tutum ve yaklaşımlarının, çocuk istismarı potansiyelinin temel yordayıcılarından oldukları belirtilmektedir (Uysal Bayrak, 2020). Bu yönüyle, duygusal istismar potansiyelleri ebeveynin duygusal istismara zemin hazırlayabilecek davranışlarını içerirken olumsuz duygu sosyalleştirme tepkileri ise

çocuğun duygusal deneyimini görmezden gelen tutum ve yaklaşımları içermektedir. Duygusal istismar potansiyelleri ve olumsuz duygu sosyalleştirme birbirinden farklı kavramlar olmakla beraber zaman zaman iç içe geçebilmektedir. Rodriguez (2016)'e göre, çocuk istismarı potansiyeli, bir ebeveynin davranışlarındaki sürekliliğin, istismarın son noktasına doğru ilerleme olasılığını tahmin eden bir kavramdır. Bu anlamda, destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme yaklaşımları sürekliliğin bir ucunu temsil ederken, çocuğu duygusal olarak istismar eden davranışlar ise bir diğer ucu temsil eder. Bu iki kavram arasındaki ilişkiyi anlamak üzere, Hamarman ve Bernet'in (2000) duygusal istismarın şiddetinin belirlemek üzere geliştirdiği sınıflama kullanılabilir. Bu sınıflamada istismarın olmadığı durum, hafif şiddette duygusal istismar, orta şiddette duygusal istismar ve yüksek şiddette duygusal istismar olmak üzere dört aşama bulunmaktadır. Duygusal istismarın olmadığı durumda; anne-babanın bazı davranışlarının çocuğu üzebileceği, ancak bunların çocuğun davranışlarının sonucundan ders alabilmesi için uygulanan davranışlar olduğu ifade edilmektedir. Duygu sosyalleştirmenin çocuğa duygulara uygun tepkileri öğretmek şeklindeki rolü (Denham vd., 2007; Havighurst vd. 2015) düşünüldüğünde bu skalanın ilk boyutunu oluşturan duygusal istismarın olmadığı boyutun, anne babanın çocuğun duygusal deneyimlerine ne şekilde yaklaştığına dair ipucu sunan ailenin duygusal iklimini yansıttığı düşünülebilir. Duygusal istismarda çocuk üzerinde kontrol ve güç sağlamak esas iken burada davranışın belirleyicisi olan niyet, çocuğa rehberlik etmektedir. Benzer biçimde, ikinci sırada yer alan hafif şiddette duygusal istismarda da kötücül bir niyet ve durumsal bir zarar bulunmadığı ifade edilmektedir. Hamarman ve Bernet'e (2000) göre, bu boyutta yer alan davranışlar bildirim gerektiren bir duygusal istismar olmayıp aileye olumlu tutum geliştirmesi yönünde rehberlik edilmesi gereken davranışlardır. Bir davranışın orta veya yüksek şiddette duygusal istismar kapsamına girebilmesi için ise o davranışta kötücül bir niyet bulunması, çocuğun zarar görme olasılığının yüksek olması veya çocuğa duygusal olarak acı çektirmek amacıyla kötü niyetle yapılan eylemler olması gerekmektedir. Bu davranışlar, ebeveynin kötü niyeti olsun ya da olmasın çocuğun ruh sağlığı için önemli bir tehlike oluşturmaktadır (Hamarman ve Bernet, 2000). Buna göre orta ve yüksek şiddetteki boyutlar, somut duygusal istismar davranışlarına işaret ederken duygusal istismarın olmadığı ve hafif şiddette seyrettiği boyutlar, ebeveynlerin duygu sosyalleştirme yaklaşımlarına işaret eden bir yapıyı tanımlar. Bu yönüyle de olumsuz duygu sosyalleştirme yaklaşımlarının, ebeveynlerin duygusal istismar potansiyellerini yordayabilecek bir değişken olacağı düşünülmektedir.

Alan yazında duygusal istismarın çocuk üzerinde-

ki uzun süreli etkileri hem psikolojik hem de fizyolojik açıdan açıklanmaktadır (Lumley ve Harkness, 2007; McCarthy ve Lumley, 2012; Messman-Moore ve Coates 2007; Strathearn vd., 2020). Duygu sosyalleştirme ile duygusal istismar potansiyelleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar ise daha az sayıdadır. Örneğin, anne babanın duygusal istismar farkındalığı arttıkça destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerinin de arttığını (Öztürk, 2017), çocuklarını ihmal eden annelerin daha az destekleyici duygu sosyalleştirme yaklaşımına sahip oldukları ve çocuklarına daha az duygu koçluğu yaptıklarını (Edwards, Shipman ve Brown, 2005; Shipman vd., 2007) gösteren çalışmalar bulunmaktadır. İstismar potansiyeli yüksek olan ebeveynlerin zorlayıcı ebeveynlik tarzları sergileme olasılıklarının daha yüksek olduğu bilinmektedir (Haskett, Scott ve Fann, 1995; Margolin, Gordis, Medina ve Oliver, 2003). Çocuktaki çıktılar açısından bakıldığında ise, olumsuz duygu sosyalleştirmelerin çocuğa yönelik kötü muamele ile ilişkili olduğu ve çocukta zayıf öz-düzenleme riskini artırabildiği, buna karşın olumlu duygu sosyalleştirmelerinin ise bu riske karşı koruyucu olabildiğini (Fay-Stammach, Hawes ve Meredith, 2017) gösteren araştırma bulguları mevcuttur. Ancak, alan yazında ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışlarının doğrudan duygusal istismar potansiyelleri üzerindeki etkisine ilişkin çalışmaya rastlanmamıştır.

Olumsuz duygu sosyalleştirme tepkileri, çocuğun duygularını bastırmasına ve duygularının göz ardı edilmesine, duygu düzenlemede güçlükler yaşamasına ve sosyal duygusal yetkinliğinin zayıf olmasına yol açarken (Shields ve Cichetti, 1997; Shipman vd., 2007; Spinrad vd., 2006; Yağmurlu ve Altan, 2010); destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerinin ise, çocukların olumlu benlik saygısı, sosyal duygusal yetkinlik, ileri duygu dağarcığı ve akademik başarı ile yüksek düzeyde ilişkili olduğu vurgulanmaktadır (Denham ve Kochanoff, 2002; Fabes, Eisenberg ve Bernzweig, 1990; Fabes, Leonard, Kupanoff ve Martin, 2001; Sayıl ve Yağmurlu, 2012). Bununla birlikte bakım verenlerin duygu sosyalleştirme tepkilerinin anne-baba özelliklerine göre farklılaşabildiği (Eisenberg, Cumberland ve Spinrad, 1998) göz önüne alındığında duygusal istismar farkındalığının da duygu sosyalleştirme yaklaşımları açısından anne-babayla ilgili bir özellik olabileceği ifade edilebilir (Öztürk, 2017).

Alan yazına bakıldığında, istismara uğrayan çocukların duygular konusunda farkındalıklarının daha düşük düzeyde olduğu ve çeşitli duygu ifadelerini birbirinden ayırmakta zorlandıkları ortaya konmuştur (Pollak, Cicchetti, Hornung ve Reed, 2000). Cicchetti ve Toth (2005), istismar öyküsünün çocuklarda duygu düzenlemede güçlükleri, ani duygu durum değişimleri, olumsuz duygu durumu ve sosyal olarak uygunsuz duygusal ifadeler ile ilişkili olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda

olumsuz yaşantıların uzun dönemde yaratabileceği riskler göz önüne alındığında; çocuğun psikolojik, fizyolojik ve duygusal gelişiminde ailenin, çocuğun duygularına ve duygusal gereksinimlerine verdiği yanıtların incelenmesi önemli görünmektedir. Duygusal istismarı ve duygusal istismarın ortaya çıkmasında etkili olabilecek risk faktörlerini bilmek, duygusal istismar davranışları fark edildiğinde müdahale etmek, önlem almak ve erken müdahale geliştirebilmek açısından önem taşımaktadır. Duygusal istismarın olumsuz etkileri ve destekleyici duygu sosyalleştirme yaklaşımlarının çocuğun sosyal duygusal gelişimindeki koruyucu etkileri göz önüne alındığında bu iki değişken arasındaki olası ilişkilerin ortaya çıkarılması önem kazanmaktadır. Bu kapsamda, bu çalışmada elde edilecek sonuçlar, araştırmacılar, uygulayıcılar ve ebeveynler açısından; duygusal istismar potansiyellerine yönelik farkındalığın artırılması, çocuklara yönelik olumsuz davranışların önlenmesi için yol gösterici olması, risk altında olan gruplarının belirlenmesinde kullanılacak ölçütlerin geliştirilmesi, çocukların duygusal yetkinlik kapasitelerinin artırılması, etkili ve yeterince iyi ebeveynlik davranışlarının geliştirilmesi gibi konularda alan yazına katkı sunacak ilişkileri ortaya koymasından önemli görünmektedir. Ayrıca ortaya konacak ilişkilerin; bu konudaki önleyici müdahale çalışmaları için de yol göstereceği olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı “okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerin duygusal istismar potansiyellerinin yordayıcısı olarak duygu sosyalleştirme davranışlarının incelenmesi” olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda; aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Ebeveynlerin duygusal istismar potansiyelleri ile duygu sosyalleştirme davranışları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışları duygusal istismar potansiyellerini yordamakta mıdır?

Yöntem

Bu araştırma nicel araştırma deseninde planlanmış ve araştırmada değişkenler arasındaki ilişkinin yönü ve düzeyini belirlemeyi amaçlayan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bu doğrultuda çalışma grubu, veri toplama ve analiz süreçleri aşağıda açıklanmaktadır:

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, kolay ulaşılabilir örnekleme yoluyla ulaşılan 206 ebeveynlerden oluşmaktadır. Katılımcılara ilişkin demografik bilgiler Tablo 1’de

sunulmuş olup çalışmaya katılan ebeveynlerin 189’u (%91,7) annelerden oluşmaktadır. Ebeveynlerin %50’si kız çocuğuna sahiptir. Çocukların yaş aralığı 36-73 ay olup yaş ortalaması 53,7 (SD=14,05) aydır.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Demografik Değişkenler		
	n	%
Çocuğun Cinsiyeti		
Kız	103	50
Oğlan	103	50
Katılımcı Ebeveyn	n	%
Anne	189	91.7
Baba	17	8.3
Ebeveyn Öğrenim Düzeyi	n	%
İlköğretim	6	2.9
Ortaokul	7	3.4
Lise	33	16.0
Önlisans	16	7.8
Lisans	99	48.1
Lisansüstü	45	21.8
Aile Gelir Düzeyi	n	%
Düşük	62	30.1
Orta	73	35.5
Yüksek	71	34.4
Toplam	206	100

Ebeveynlerin öğrenim düzeyleri incelendiğinde; %2.9’unun ilköğretim mezunu, %3.4’ünün ortaokul mezunu, %16’sının lise mezunu olduğu; %7.8’inin ön lisans, %48.1’inin lisans ve %21.8’inin ise lisansüstü derecesine sahip olduğu görülmektedir. Tablo 1’den görülebileceği gibi, ailelerin algılanan gelir düzeylerinin, araştırma verilerinin toplandığı 2021-2022 öğretim yılında, %30.1’inin düşük, %35.5’inin orta ve %34.4’ünün ise yüksek gelir düzeyinde olduğu görülmüştür.

Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından ebeveynler ve çocukları ile ilgili demografik bilgileri elde etmek üzere hazırlanmış olup çocukların cinsiyeti, yaşı, ebeveynin eğitim durumu, yaşı, çocuğa yakınlık derecesi ve gelir düzeyi gibi bilgileri içermektedir.

Çocukların Olumsuz Duyguları ile Başa Çıkma Ölçeği (ÇODBÇÖ): Bu çalışmada, ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışlarını değerlendirmek amacıyla “Çocukların Olumsuz Duyguları ile Başa Çıkma Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek, Fabes ve arkadaşları (1990)

tarafından geliştirilmiş; Altan Altun, Yağmurlu ve Yavuz (2013) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçek, çocukların deneyimlediği öfke, korku, üzüntü, utanç ve hayal kırıklığı gibi olumsuz duyguları içeren 12 örnek olaydan (örn., “eğer çocuğum bisikletinden düşer, onu kırar ve sonra da üzümlüp ağlarsa, ben ...”) oluşmaktadır. Her senaryoyu çocuğun olumsuz duygusuna verilebilecek altı farklı tepki türü (örn., “*çocuğumu rahatlatır ve kazasını unutmamasını sağlamaya çalışırım*”, “*çocuğuma bisikletin nasıl tamir edileceğini anlaması için yardımcı olurum*”) izlemektedir. Söz konusu altı tepki; ÇOD-BÇÖ'nün alt ölçeklerini oluşturmaktadır. Ölçeğin alt boyutları şu şekildedir: “*Probleme odaklı tepkiler (POT)*” ebeveynin olumsuz duyguya sebep olan sorunu çözmesi için çocuğuna yardım girişimlerini içerirken; “*Duyguya odaklı tepkiler (DOT)*” anne- babanın çocuğun daha iyi hissetmesine yardımcı olacak girişimlerini gösterir. Bu iki alt ölçeğe çocuğun duygusal ifadesini destekleyici “*Duygu ifadesini cesaretlendiren tepkiler (DİC)*” alt ölçeği puanları da eklenerek “Destekleyici Duygu Sosyalleştirme (DDS)” düzeyleri belirlenmektedir. Diğer alt ölçekler; çocuğun duygusal tepkisinin önemini azaltan “*Küçümseyici tepkiler (KT)*”, çocuğun ifadesini sözel ya da fiziksel cezalarla karşılayan “*Cezalandırıcı tepkiler (CT)*” ve çocuğun olumsuz duygusunu üzüntü ile karşılayan “*Ebeveynde Sıkıntı (ES)*” alt ölçekleridir. Bu üç alt ölçekten alınan puanlar toplamı ise “Destekleyici Olmayan Duygu Sosyalleştirme (DoDS)” düzeylerini oluşturmaktadır.

Anne babalardan her senaryoyu okuduktan sonra olası tepki seçeneklerini Likert tipi derecelendirmeleri (1:Hiç böyle yapmam, 5:Kesinlikle böyle yaparım) istenir. Ölçek puanlanırken, her alt boyutu oluşturan maddelerin ortalaması o alt ölçekten alınan puanı belirlemektedir.

Fabes ve arkadaşları (2002), ölçeğe dair yüksek iç tutarlılık katsayıları bildirmişlerdir. Cezalandırıcı Tepkiler, Ebeveynde Sıkıntı Tepkileri, Küçümseyici Tepkiler alt ölçekleri için sırasıyla .69, .70 ve .78 olan Cronbach alfa katsayıları; Probleme Odaklı Tepkiler için .78, Duyguya Odaklı Tepkiler için .80 ve Duygu İfadesini Cesaretlendirici Tepkiler için .85'tir. Ölçeğin Türkiye uyarlamasının iç tutarlılık katsayıları ise sırası ile; Cezalandırıcı Tepkiler alt ölçeği için .83, Ebeveynde Sıkıntı Tepkileri alt ölçeği için .65, Küçümseyici Tepkiler alt ölçekleri için .86, Probleme Odaklı Tepkiler için .72, Duyguya Odaklı Tepkiler için .79 ve Duygu İfadesini Cesaretlendirici Tepkiler için .87 olarak bildirilmiştir (Altan Aytun vd., 2013). Mevcut çalışma için ise güvenilirlik katsayıları Cezalandırıcı Tepkiler alt ölçeği için .77, Ebeveynde Sıkıntı Tepkileri alt ölçeği için .60, Küçümseyici Tepkiler alt ölçekleri için .85, Probleme Odaklı Tepkiler için .79, Duyguya Odaklı Tepkiler için .85 ve Duygu İfadesini Cesaretlendirici Tepkiler için .86

olarak bulunmuştur.

3-6 Yaş Çocuğa Sahip Ebeveynlere Yönelik Duygusal İstismar Potansiyeli Ölçeği (DİPO): 3-6 yaş çocuğa sahip ebeveynlerin duygusal istismar potansiyellerini ölçmeyi amaçlayan DİPO, Pekdoğan ve Kanak (2019) tarafından geliştirilmiştir. 50 maddeden oluşan ölçeğin, nedensel ve önleyici olmak üzere iki alt boyutu bulunmaktadır. Likert tipi ölçme aracı, hiçbir zaman (1), nadiren (2), ara sıra (3), çoğu zaman (4), her zaman (5) şeklinde derecelendirilmiştir. Nedensel alt boyutu, ebeveynlerin çocuklarına yönelik duygusal istismara neden olan davranışlarını ölçen 29 maddeden oluşmaktadır. Bu boyuttan elde edilecek, en düşük puan 29, en yüksek puan ise 145'tir. Yüksek puan ebeveynlerin, çocuklarına yönelik duygusal istismar potansiyellerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçme aracının önleyici alt boyutu ise, ebeveynlerin çocuklarına yönelik duygusal istismarı önleyici maddeleri içermektedir. Bu boyutta çocuğu mutlu etmek, ona saygı duymak, sarılmak, çocuğun duygularını rahatça ifade etmesi, açık iletişime ilişkin maddeler yer almaktadır. Önleyici alt boyutunda 21 madde yer almaktadır. Bu boyuttan elde edilebilecek en düşük puan 21, en yüksek puan 105'tir. Yüksek puan ebeveynlerin çocuklarına yönelik duygusal istismarı önleme davranışlarının yüksek olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin orijinalinde alt boyutlara ilişkin güvenilirlik katsayıları incelendiğinde, nedensellik ve önleyici alt boyutlarının Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları .96, ölçeğin tamamının güvenilirlik katsayısı ise .97 olarak hesaplanmıştır (Pekdoğan ve Kanak, 2019). Mevcut çalışmada ise ölçeğin tümü için güvenilirlik katsayısı .95, önleyici alt boyutu için .92 ve nedensel alt boyutu için .94 olarak bulunmuştur.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma için öncelikle bir devlet üniversitesinin etik komisyonundan gerekli izinler alınmış ve ardından kullanılacak veri toplama araçları çevrimiçi bir form haline getirilerek katılımcıların erişimine açılmıştır. Araştırmanın genel amacı konusunda bilgi veren bilgilendirici onam formunu, çalışmaya katılmak üzere gönüllülük beyan ederek dolduran katılımcıların verileri araştırma sürecinde toplanmış ve veriler SPSS 21 programına aktarılmıştır. Analizlerden önce veri setindeki hatalı girişler ve uç değerler belirlenerek bunlar veri setinden çıkarılmış, kayıp verilerin yerine ortalama değerler atanmıştır. Araştırmada yer alan sürekli değişkenlerin normallik ve doğrusallık varsayımları, merkezi eğilim ölçüleri, basıklık ve çarpıklık değerleri ile saçılım grafikleri kullanılarak test edilmiş (Tabachnick ve Fidell, 2013); verilere korelasyon ve basit doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır.

Tablo 2. Değişkenler Arası Korelasyonlar

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.DİPÖ-Nedensel	-	-,479**	,377**	-,240**	,223**	,353**	,316**	-,197**	-,222**	-,197**
2.DİPÖ-Önleyici		-	-,134	,352**	-,074	-,167*	-,084	,289**	,318**	,294**
3.DoDS			-	-,067	,631**	,884**	,854**	,085	-,016	-,211**
4.DDS				-	-,282**	-,107	,128	,833**	,911**	,818**
5.EST					-	,462**	,235**	-,170*	-,240**	-,299**
6.CT						-	,649**	-,001	-,038	-,208**
7.KT							-	,270**	,147*	-,061
8.DOT								-	,764**	,411**
9.POT									-	,615**
10.DİC										-

* $p < .05$; ** $p < .01$

Bulgular

Araştırma Değişkenlerinin Arasındaki Korelasyon Sonuçları

Çalışmada ilk olarak değişkenler arasındaki ilişkiler Pearson Korelasyon Katsayısı hesaplanarak incelenmiştir. Pearson Korelasyon Katsayıları yorumlanırken, 0.01-0.29 arası değerler düşük düzeyde ilişki, 0.30-0.70 arası değerler orta düzeyde ilişki, 0.71-0.99 arası değerler yüksek düzeyde ilişki olarak kabul edilmiştir (Köklü vd., 2006). Korelasyon sonuçları Tablo 2’de detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 2’ye göre, Destekleyici Olmayan Duygu Sosyalleştirme (DoDS) ile DİPÖ-Nedensel alt boyutu ($r=.373$) arasında pozitif yönlü orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur. Ayrıca, Destekleyici Duygu Sosyalleştirme (DDS) ile DİPÖ-Nedensel alt boyutu ($r=-.240$) arasında ters yönde düşük düzeyde ilişki olduğu görülmüştür. Son olarak DDS ile DİPÖ-Önleyici alt boyutu arasında ($r=.352$) pozitif yönde orta düzeyde ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, DoDS tepkileri, ebeveynlerin duygusal istismarın nedenini açıklayan davranışları ile, DDS tepkileri ise ebeveynlerin duygusal istismarı önlemeye yönelik davranışları ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur.

Duygu Sosyalleştirme altı alt boyutuna göre bakıldığında ise, Nedensel DİPÖ ile Duygu İfadesini Cesaretlendiren Tepkiler ($r=-.197$), Duyguya Odaklı Tepkiler ($r=-.197$) ve Probleme Odaklı Tepkiler ($r=-.222$) arasında ters yönde düşük düzeyde ilişki bulunmuştur. Tam tersine, Önleyici DİPÖ ile Duygu İfadesini Cesaretlendiren Tepkiler ($r=.294$), ve Duyguya Odaklı Tepkiler ($r=.289$) arasında pozitif yönlü ve düşük düzeyde ilişki; Probleme Odaklı Tepkiler ($r=.318$) ile pozitif yönde orta düzeyde ilişki bulunmuştur. Bunun yanında, Önleyici DİPÖ Puanları ile Ebeveynde Sıkıntı Tepkileri (EST)

ve Küçümseyici Tepkiler (KT) arasında anlamlı ilişki bulunmazken, Ebeveynde Sıkıntı Tepkileri, Nedensel DİPÖ Puanı ($r=.223$) ile pozitif yönde düşük düzeyde ilişkili; Küçümseyici Tepkiler, Nedensel DİPÖ ile ($r=.316$) pozitif yönde orta düzeyde ilişkili bulunmuştur. Cezalandırıcı Tepkiler (CT) ise, beklendik şekilde, Nedensel DİPÖ Puanı ($r=.353$) ile pozitif yönde orta düzeyde; Önleyici DİPÖ Puanları ($r=-.167$) ile negatif yönde zayıf bir ilişki içindedir.

Regresyon Analizlerine İlişkin Sonuçlar

Ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri ile duygusal istismar potansiyelleri arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere uygulanan basit regresyon analizlerinde; duygu sosyalleştirme altı alt boyutu bağımsız (yordayıcı) değişken; duygusal istismar potansiyellerinin nedensel ve önleyici alt boyutları da bağımlı (sonuç) değişken kabul edilerek analizler yapılmıştır. Tablo 3’te ilgili regresyon bulgularına yer verilmiştir.

Tablo 3, ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkilerinin duygusal istismar potansiyellerini ne şekilde yordadığını ortaya koymak için yapılan regresyon analizlerini göstermektedir. Bağımlı değişkenin nedensel ve önleyici alt boyutlarına göre bakıldığında, ebeveynlerin destekleyici ve destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme tepkileri, duygusal istismar potansiyellerine ilişkin nedensel davranışlar ile anlamlı bir ilişkiye sahiptir ($R=0.434$). Duygu sosyalleştirme tepkilerinin, duygusal istismar potansiyellerine ilişkin nedensel davranışlarının anlamlı bir yordayıcısı olduğu ($F(2,203)=23.559$, $p<.01$) görülmüştür. Ebeveynlerin duygusal istismar potansiyellerine ilişkin nedensel davranışlarındaki varyansın yaklaşık %19’u ($R^2=0.188$) olumlu ve olumsuz duygu sosyalleştirme tepkileri tarafından açıklanabilmektedir. Son olarak, duygu sosyalleştirme tepkilerinin, duygusal istismar potansiyellerine ilişkin önleyici dav-

Tablo 3. DDS ve DoDS Puanları ile Nedensel ve Önleyici DİPÖ Puanları Arasındaki Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

	Değişkenler	B	S.H.	β	t	p
DİPÖ-Nedensel	Sabit	48,576	9,583		5,069	,000
	DDS	-2,243	,659	-,216	-3,406	,001*
	DoDS	3,532	,618	,362	5,716	,000*
R= .434 R ² =.188						
DİPÖ-Önleyici	Sabit	62,060	7,786		7,970	,000
	DDS	2,823	,535	,345	5,276	,000*
	DoDS	-,850	,502	-,111	-1,694	,092
R= .369 R ² =.136						

* $p < .05$

ranışların anlamlı bir yordayıcısı olduğuna dair kurulan model anlamlı bulunmuş ($F(2,203)= 16,028, p<.01$); anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($R=.369$). Ancak, ebeveynlerin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri, duygusal istismar potansiyellerine ilişkin önleyici davranışlar üzerinde yordayıcı bir etkiye sahipken [$\beta=-.345, t(206)= 5.28, SE=.35, p<.01$] destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme tepkilerinin anlamlı bir etkisi belirlenmemiştir. Bunun yanı sıra, ebeveynlerin duygusal istismar potansiyellerini önlemedeki varyansın yaklaşık %14'ü destekleyici ve destekleyici olmayan duygu sosyalleştir-

me tepkileri tarafından açıklanabilmektedir ($R^2 = 0.136$).

Tablo 4'te duygu sosyalleştirmenin alt boyutlarına göre yapılan regresyon analizleri görülmektedir. Duygu sosyalleştirme alt boyutlarının ebeveynlerin nedensel ve önleyici DİPÖ puanları üzerindeki yordayıcı ilişkileri Tablo 4'teki gibidir:

Tablo 4'te görüldüğü gibi, ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri, duygusal istismar potansiyellerine ilişkin nedenlerle anlamlı bir ilişkiye ($R=0.456$) sahip bulunmuştur ($F(6,199)= 8,731, p<.01$). Sonuçlar, yalnızca küçümseyici tepkilerin ebeveynlerin duygusal

Tablo 4. Duygu Sosyalleştirme Alt Boyutları ile Nedensel ve Önleyici DİPÖ Puanları Arasındaki Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

	Değişkenler	B	S.H.	β	t	p
DİPÖ-Nedensel	Sabit	56,772	11,005	-	5,159	,000
	DIC	,151	1,920	,007	,078	,938
	DOT	-4,734	2,728	-,178	-1,735	,084
	POT	-3,619	3,559	-,117	-1,017	,311
	EST	,872	2,219	,029	,393	,695
	CT	3,932	2,289	,160	1,718	,087
	KT	5,085	1,670	,271	3,045	,003*
	R= .456 R ² =.208					
DİPÖ-Önleyici	Sabit	53,972	8,961		6,023	,000
	DIC	2,595	1,563	,143	1,660	,098
	DOT	3,496	2,221	,167	1,574	,117
	POT	3,322	2,898	,136	1,146	,253
	EST	2,582	1,807	,109	1,429	,155
	CT	-2,489	1,864	-,129	-1,335	,183
	KT	-1,227	1,360	-,083	-,902	,368
	R= .393 R ² =.154					

* $p < .05$

istismara neden olan davranışlarını yordadığını göstermektedir [$\beta=.271$, $t(206)=3.045$ SE=1,67, $p<.01$]. Son olarak, duygu sosyalleştirme alt boyutlarının, duygusal istismar potansiyellerine ilişkin önleyici davranışların anlamlı bir yordayıcısı olduğuna dair kurulan model anlamlı bulunmuş ($F(6,199)=6.041$, $p<.01$) ancak ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkilerinin hiçbir alt boyutu, duygusal istismar potansiyellerini önleme davranışları ile bir ilişki içinde bulunmamıştır ($R=0.393$).

Tüm bulgular bir arada değerlendirildiğinde; Destekleyici ve Destekleyici olmayan Duygu Sosyalleştirme tepkilerinin, ebeveynlerin duygusal istismara ilişkin nedensel davranışlarını yordadığı; destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerinin bir arada duygusal istismara ilişkin önleyici davranışları yordadığı ortaya konmuştur. Bunun yanı sıra; Küçümseyici Tepkilerin (KT), ebeveynlerin duygusal istismar potansiyellerine ilişkin nedensel davranışları yordadığı bulunmuştur. Son olarak, duygu sosyalleştirmenin hiçbir alt boyutu duygusal istismar potansiyelini önleme davranışları ile anlamlı bir ilişki göstermemiştir.

Tartışma

Bu çalışmanın sonucunda; destekleyici ve destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme tepkilerinin bir arada, ebeveynlerin duygusal istismara ilişkin nedensel davranışlarını yordadığı; destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerinin de duygusal istismara ilişkin önleyici davranışları yordadığı ortaya konmuştur. Bunun yanı sıra; Küçümseyici Tepkilerin (KT), ebeveynlerin duygusal istismar potansiyellerine ilişkin nedensel davranışlarını yordadığı ancak duygu sosyalleştirmenin hiçbir alt boyutunun duygusal istismar potansiyelini önleme davranışları ile anlamlı bir ilişki göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu sonuçlar pek çok açıdan alan yazın ile tutarlı görünmektedir. Edwards ve arkadaşları (2005), çocuklarına karşı ihmalde bulunan annelerin genellikle çocuklarının duygusal ifadelerine daha az destekleyici yaklaşımlar sergilediğini, çocuklarıyla duyguları daha az tartıştıklarını ve daha fazla olumsuz ilişki deneyimlediklerini belirtmiştir. Bu durum, mevcut araştırmada elde edilen küçümseyici duygu sosyalleştirme tepkilerinin duygusal istismar potansiyelini yordadığı yönündeki bulgular ile tutarlı görünmektedir. Shipman, Schneider ve Sims'in (2005) yaptığı bir çalışmada, ihmal edilen çocukların, negatif duygularına karşı annelerinden daha düşük düzeyde destek aldığı bulunmuştur. Bu çocukların ayrıca çatışma beklentilerinin daha yüksek olduğu ve zorlayıcı duygularını bastırma eğiliminde oldukları belirlenmiştir.

Ebeveynlerin duygusal istismar potansiyelleri üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde, bu araştırma

ile benzer biçimde, annelerin duygusal istismara neden olan davranışları ile demokratik ebeveyn tutumları arasında negatif yönlü, otoriter ebeveynlik tutumları ile pozitif yönde ilişki olduğu; istismarı önleyici davranışları ile demokratik ve otoriter ebeveyn tutumları arasında pozitif yönlü ve koruyucu tutumları ile negatif yönlü ilişki bulunmuştur (Pekdoğan ve Gözün Kahraman, 2020). Buna ek olarak, Şenol (2021), annelerin duygusal istismarı önleyici davranışlarının çocukların sosyal yetkinlik düzeylerini ve annelerin nedensel davranışlarının da çocukların anksiyete-içe dönüklük düzeylerini yordadığını ortaya koymuştur. Benzer şekilde Eisenberg ve arkadaşları (1998), ebeveynlerin çocuklarının olumsuz davranışlarına karşı tepkileri ile çocuklarının sosyal yeterliliği ve rahatlatma davranışları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Buna göre, annenin probleme odaklı duygu sosyalleştirme davranışlarının çocuğun sosyal davranışları ve baş etme becerisi ile pozitif olarak ilişkili olduğu, ancak annenin duyguyu desteklemeyen davranışlarının daha düşük derecede sosyal yeterlilik ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Annenin duyguyu görmezden gelen ve duygusal istismara neden olan davranışlarının azalması çocuğuyla daha olumlu ve sağlıklı bir iletişim kurmasına imkân tanıyarak anne ve çocuk arasındaki ilişkiyi güçlendirip bu yolla çocuğun sosyal yetkinlik davranışlarını destekleyebileceğinden bu bulgu araştırmanın sonuçları ile tutarlı görünmektedir. Özetlemek gerekirse, ebeveynlerin duyguya odaklanan, duygusal istismarı önleyici yaklaşımları, çocuktaki ve ebeveyndeki olumlu çıktılarla ilişkili görülmekte, öte yandan daha katı, duyguları cezalandırıcı ya da küçümseyici yaklaşımların duygusal istismar açısından risk oluşturduğu söylenebilir.

Çocuğu aşağılamak, küçük düşürecek sözler kullanmak, çocukla ilgilenmemek ve onu görmezden gelmek duygusal istismar olarak görülen davranışlardır (Krug vd., 2002). Bu yönüyle küçümseyici duygu sosyalleştirme tepkileri, çocukların duygusal gelişimini olumsuz etkileyen ve duygusal istismara potansiyel oluşturabilecek davranışlardır. Alan yazında, olumsuz ebeveynlik tutumlarının çocukların psikolojik sağlığı üzerinde önemli etkileri olduğu vurgulanmaktadır (Garbarino, Eckenrode ve Barry, 1997). Bu açıdan, küçümseyici tepkilerin ebeveynlerin duygusal istismara neden olan davranışlarını yordaması beklenen bir sonuçtur. Öte yandan, bu araştırmada ebeveynlerin duygusal istismar potansiyellerinin, küçümseyici duygu sosyalleştirme tepkileri dışındaki diğer duygu sosyalleştirme alt boyutları ile ilişkili bulunmaması dikkat çekicidir. Özellikle araştırma kapsamında kullanılan ÇODBÇÖ maddelerine bakıldığında; ebeveynlerin cezalandırıcı duygu sosyalleştirme tepkilerini değerlendiren maddelerin çocuğun davranışlarını engellemeye yönelik davranışları içerdiği (örneğin, "çocuğuma, eğer yatışmazsa bundan sonra di-

şarı çıkmasına izin vermeyeceğimi söylerim” gibi), ebeveynde sıkıntı tepkilerini değerlendiren maddelerin ise ebeveynin kendi duygularını düzenleme süreçleri (örneğin “çocuğumun tepkileri yüzünden keyifsiz ve sıkıntılı olurum” gibi) ve çocuklarına dair kaygıları (Pala vd., 2023) ile ilgili olduğu söylenebilir. Bunun yanında, ölçeğin küçümseyici tepkileri değerlendiren maddelerinin (örneğin “çocuğuma bebek gibi davrandığını söylerim”, “iğne olmayı büyük bir mesele haline getirmemesini söylerim”) çocuğun üzüntüsünü, korkusunu, öfkesini doğrudan küçümseyen ya da önemini azaltan bir eğilimi ifade ettiği görülmektedir (Çakmak, 2022). Bu nedenle, cezalandırıcı tepkiler ve ebeveynde sıkıntı tepkilerini içeren alt boyutlar, duygusal istismara neden teşkil eden ya da duygusal istismarı önleyen davranışlarla doğrudan ilişki içinde olmamış olabilir.

Destekleyici duygu sosyalleştirme, çocukların duygusal becerilerini geliştirmelerine yardımcı olan ebeveynlik davranışlarını içermektedir (Altan Altun vd., 2013; Fabes, 2002; Suchodoletz, Trommsdorff ve Heikamp, 2011; Tao, Zhou ve Wang, 2010). Bununla birlikte, bu tür tepkilerin etkisi, ebeveynlerin genel tutumları ve diğer çevresel faktörlerle etkileşime girdiğinde değişebilmektedir (Güven ve Erden, 2017). Örneğin, bazı ebeveynler aynı anda hem destekleyici duygu sosyalleştirme davranışları sergilerken, hem de küçümseyici veya eleştirel tepkiler verebilirler; bu da ebeveynlerin duygusal istismar potansiyelini etkileyebilir. Bazı araştırmacılar annelerin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirmelerine karşı babaların destekleyici tepkilerinin çocuk için koruyucu olduğunu (Kaya, 2016); bazı araştırmacılar ise ana babalardan birinin destekleyici davranışını ise destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme yaklaşımları sergilemelerinin, çocuklarının sosyal ve duygusal gelişimleri için uygun bir yaklaşım olduğunu belirtmişlerdir (McElwain vd., 2007). Çakmak (2022) ise, anneanne ve annelerin duygu sosyalleştirme tepkilerini ve çocuklardaki sonuç davranışları incelediği çalışmasında; destekleyici ve destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme tepkilerinde kuşak aşkın bir aktarım olduğu sonucuna ulaşmış ve çocukluğunda destekleyici olmayan davranışlara maruz kalmamanın destekleyici davranışlara maruz kalmaktan daha önemli etkileri olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda, hangi duygu sosyalleştirme uygulamalarının özellikle işlevsel olduğunu ve hangilerinin sosyal-duygusal iyi oluş açısından işlevsiz olduğunu bilmenin genel ebeveynlik stilleri açısından önemli olduğu da vurgulanmaktadır (Altan Aytun vd., 2013).

Araştırma kapsamında, hiçbir duygu sosyalleştirme alt boyutunun duygusal istismar potansiyellerini önlemeye ilişkin davranışlarla anlamlı bir ilişki göstermemesi, bu alt boyutların tek başına yeterli olmadığını, istismarı önleyici eğilimlerin daha geniş bir bağlamda

ele alınması gerekebileceğini düşündürmektedir. Araştırmacılara göre, bazı duygu sosyalleştirme davranışları diğerlerine göre çocukların duygusal ve sosyal yetkinliklerini güçlendirmeye eğilimlidir (Çakmak, 2022). Ancak bir duygu sosyalleştirme davranışının arzu edilen sonucu destekleme derecesi, gerçekte o ortamda hangi davranışın işlevsel olduğuna, yani bağlamsal koşullarla ilişkilidir. Nitekim, Güven ve Erden (2017) bu durumu, sistem yaklaşımlarının ileri sürdüğü gibi aileyi etkileyen birimlerde meydana gelecek değişimlerin ailenin bütününe etkileyebilme potansiyeli ile açıklamaktadır. Söz konusu araştırmanın bulgularına göre, ebeveynlerin duyguya odaklanan, probleme odaklanan ve duygu ifadesini cesaretlendiren tepkileri birlikte kullandığı takdirde, duygusal istismar potansiyellerini önleyici olduğu söylenebilmektedir. Buradan hareketle, çocukların duygularını ifade etmek, duyguları ve yaşantıları hakkında konuşmak gibi olumlu eylemleri içeren duygu odaklı, problem odaklı ve duygu ifadesini kolaylaştıran tepkiler bir arada kullanıldığında duygusal istismar potansiyeli açısından önleyici olabileceği; ancak tek tek ele alındığında etkilerinin sınırlı/düşük olduğu söylenebilmektedir. Duygusal istismar kavramının çok değişkenli yapısı ve farklı dinamiklerden etkilenmesi de bu farkı açığa çıkaran önemli bir etken olabilir (Jannah ve Safrina, 2019).

Kanak ve Pekdoğan’ın (2020), anne babaların duygusal istismar potansiyellerini çeşitli demografik değişkenler açısından inceledikleri çalışmada, annelerin duygusal istismar potansiyellerinin, ölçeğin nedensel alt boyutunda ve toplamında babalara göre, önemli bir fark yarattığını tespit etmişlerdir. Araştırmacılar, bu durumu, annelerin iş hayatındaki yoğunluktan kaynaklanan yetersizlik hissi, ev ve iş yoğunluğunu bir arada yaşama durumu, babanın günlük yaşamlarında anneleri desteklemeye isteksizliği ve annelerin çocukken duygusal istismara maruz kalmasıyla ilişkilendirmiştir. Bu çalışmada ise, çalışmanın önemli bir sınırlığı olarak örnekleme yer alan babaların sayıca az olması, bu durumu açığa çıkaran faktörlerden biri olabilir. Ancak alan yazın, annelerin ebeveynlik konusunda düşük becerilere sahip olmaları, ebeveynlik için hazır olmamaları, yeterli ebeveynlik bilgisine sahip olmamaları, depresyon ve diğer sorunlarla başa çıkmak durumunda olmaları gibi durumların duygusal istismara neden olabileceğine işaret etmektedir (Shumba, 2002). Nitekim, Sattler (2022), annelerin algıladıkları araçsal sosyal destek, yarı zamanlı çalışma ve tam zamanlı çalışma gibi durumlarının daha az fiziksel istismar ile ilişkili olduğunu ve annelere sunulan sosyal destek arttıkça ihmal ve istismarın boylamsal olarak da azaldığını ortaya koymuştur. Erken çocukluk döneminde güvenli bağlanma ve okul gibi çevresel faktörlerin yanı sıra destekleyici ilişkilerin varlığının önemli olduğu düşünüldüğünde, duygusal istismarın etkilerini azaltmak

için toplum, okul ve akran gruplarında ebeveynler için koruyucu faktörlerin oluşturulması önem taşımaktadır (Li, Luyten ve Midgley, 2020).

Erken çocukluk döneminde sosyal-duygusal gelişim bireysel ve çevresel faktörlerden yüksek düzeyde etkilenmekte ve ebeveynlerin çocukların duygusal deneyimlerine uygun tepkiler vermesinin önemli olduğu bilinmektedir (Denham, 1993; Havighurst vd., 2010; Yağmurlu ve Altan, 2010). Duygu sosyalleştirmenin, çocukların duygularını ifade etme becerilerini geliştirdiği ve destekleyici tepkilerin çocukların duygusal gelişimine olumlu katkıda bulunduğu bilinmektedir (Yağmurlu ve Altan, 2010). Buna karşın, duyguları dikkate alınmayan çocuk ve beraberinde ortaya çıkabilecek duygusal istismarın, çocuğun duygusal ve sosyal gelişimini tehlikeye atacak derecede olumsuz tutumları içerdiği belirlenmiştir (Shields ve Cicchetti, 2001). Bu durumun genellikle bakım verenlerin uygun bir ortam sağlamadaki başarısızlığından kaynaklandığı (WHO, 1999) vurgulanmaktadır. Ayrıca, duygu sosyalleştirme tepkileri ile duygusal istismar arasındaki ilişkilere dikkat çekilerek olumsuz duygu sosyalleştirme tepkilerinin çocuğun duygularını bastırmasına ve duygusal olarak örselenmesine neden olabileceği belirtilmektedir (Shields ve Cicchetti, 1997; Yağmurlu ve Altan, 2010). Destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerinin ise çocukların duygusal gelişimine olumlu etkileri olduğu vurgulanmaktadır (Denham vd., 2007; Güven ve Erden, 2013; Havighursts vd., 2010). Stoltenborgh ve arkadaşlarının (2015) meta analiz çalışmasına göre, çocuk istismarının sıklıkla cinsel istismar boyutunda ele alındığı, araştırmalarda duygusal istismar ve ihmal ile eş zamanlı gerçekleşen farklı istismar türlerinin ele alınmadığı ortaya konmuştur. Türkiye’de de duygusal istismar ve aileler üzerine yapılan çalışmalar sınırlıdır. Bunun önemli sebeplerinden biri, duygusal istismarın çocukta fiziksel yaralanma gibi somut bir etki oluşturmaması ve çocukların duygusal istismarla karşılaştıklarında bunu ifade edebilmelerinin oldukça zor olmasıdır (Öztürk, 2011). Tanımlanması ve belirlenmesi zor olduğundan, duygusal istismarın sıklığı genellikle doğru şekilde ortaya konamamaktadır. Buradan hareketle, ebeveynlerin duygu sosyalleştirme süreçlerinin çocuklarına yönelik istismar potansiyelleri üzerindeki belirleyici etkisi öne çıkmaktadır. Alan yazında doğrudan bu ilişkiyi inceleyen çalışmalar bulunmamaktadır. Ancak, Öztürk’ün (2017) araştırmasında; duygusal istismar farkındalığı yüksek olan anne-babaların farkındalığı düşük olanlara göre olumlu duygu sosyalleştirme yaklaşımlarını daha yüksek sıklıkta; olumsuz duygu sosyalleştirme yaklaşımlarını ise daha düşük sıklıkta kullandıkları bulunmuştur. Aynı araştırma ayrıca duygusal istismar farkındalığının cezalandırıcı duygu sosyalleştirme tepkilerini kullanma sıklığını doğrudan yordadığını göster-

miştir. Bu yönüyle, söz konusu araştırmanın bulguları, Öztürk’ün (2017) bulguları ile paralellik göstermektedir.

Uygulamaya Dönük Katkılar

Araştırmalar, duygusal istismar ve duygu sosyalleştirme odaklı müdahalelerin etkili sonuçlarına dikkat çekmektedir. Bu tür müdahalelerin duygusal istismar açısından risk oluşturan, bir başka deyişle duygusal istismar potansiyellerini açığa çıkaran ebeveyn davranışlarını dönüştürmek üzere etki yaratacağı düşünülmektedir. Katz ve Rigterink (2012), destekleyici duygu sosyalleştirmenin bir türü olan duygu koçluğu yönelimli ebeveynliğin, çocukları aile içi şiddete karşı koruduğunu öne sürmektedir. Bugüne kadar yapılan araştırmalar, duygu sosyalleştirme davranışlarının çocuklardaki olumlu sosyal, duygusal ve davranışsal çıktılarla ilişkili olduğunu göstermektedir. İhmal ve istismar geçmişi olan ailelerde yapılan çalışmalar kısıtlı olmakla beraber yine de destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarının, risk grubu çocuklar üzerinde koruyucu olabileceğine dair sonuçlar vardır. Örneğin, Havighurst, Murphy ve Keheo (2021), kompleks travma yaşayan çocukların aileleri ile duygu sosyalleştirmeyi desteklemek üzere uyguladıkları Çocukları Dikkate Almak (Tuning into Kids-TIK) Programı sonucunda, ebeveynlerin duygu sosyalleştirme düzeyleri artarken ebeveyn çocuk etkileşiminin, ebeveyn ruh sağlığının ve çocuğun duygusal davranışsal yetkinliğinin de arttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Benzer şekilde Rolock ve arkadaşları (2021), evlat edinme deneyimi olan ebeveynler ve koruma altındaki çocuklara bakım veren görevliler ile yaptıkları çalışmada Çocukları Dikkate Almak Programı’nın ebeveynlerin çocukları ile ilişkilerinde yaşadıkları zorlanmalarda azalma, aile içi etkileşimlerin artması gibi olumlu sonuçlarına dikkat çekmiş; koruma altındaki ya da evlat edinilen çocukların geçmişlerinde yer değiştirme ve istismar deneyimleri olabileceğinden uzun aralıklı izleme çalışmalarına da yer verilmesini önermişlerdir. Ellis, Alisic, Reiss, Dishion ve Fisher (2014), ebeveynlerin duygu koçluğu becerileri ile düşük sosyo-ekonomik düzey, aile stresi ve istismar gibi bütüncül ailesel riskler arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki elde etmiş ve ailesel risklerin ebeveynlerin düşük düzeydeki duygu koçluğu becerileri ve çocukların zayıf duygu düzenlemeleri ile ilişkili olduğunu bulmuştur.

Çocukları Dikkate Almak Programı’na benzer şekilde fakat özellikle istismar davranışında bulunan ebeveynlere yönelik tasarlanan Anı Anlatımı ve Duygu Eğitimi Programı (Reminiscing and Emotion Training-RET), çocuğuna kötü muamelede bulunan annelerin küçük çocuklarıyla anıları hatırlama sırasındaki rehberliğini geliştirerek annenin duygu sosyalleştirme davranışını geliştirmek için tasarlanmış kısa bir ilişkisel

müdahale programıdır. Valentino ve arkadaşları (2022), bu programı uygulayarak gerçekleştirdikleri müdahaleli çalışmada, ebeveyn davranışlarındaki iyileşmenin, bir yıl sonra, kötü muamele gören çocukların uyumsuz davranışlarının azalmasına aracılık ettiğini; RET müdahalesini almayan gruptaki ailelerde, kötü muamele gören çocuklardaki uyumsuz davranışlara etkisinin daha yoğun olduğunu bulmuşlardır. Bu çalışma, RET'in, annelerin duygusal sosyalleşme davranışlarını iyileştirerek, kötü muamele gören çocuklarda duygusal ve davranışsal uyumu kolaylaştırmada etkili olduğunu göstermektedir. Bir başka çalışmada ise, Valentino ve arkadaşları (2019), RET'e katılan annelerin kontrol grubuna kıyasla daha duyarlı bakım sağlamaya başladığını, çocukların ise kötü muamele görmemiş akranları ile benzer çıktılara eriştiğini bulmuşlardır. Bu bulgular, kötü muameleyle maruz kalan çocuklar ve onların bakım verenleri için kısa, duygu koçluğu becerilerine odaklanmış, duyguları dikkate alan, destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarının uygulanmasına aracılık eden, ilişkisel müdahalelerin faydalarını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Bu noktada, bu çalışmanın bulgularının önleme ve müdahale alanına dönük katkılar taşıdığı düşünülmektedir.

Sınırlılıklar ve Öneriler

Bu çalışma, ebeveynlerin duygusal istismar potansiyelleri ile duygu sosyalleştirme yaklaşımları arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından önemlidir. Bununla birlikte birtakım sınırlılıklar taşımaktadır. Bu çalışma, çocukların cinsiyeti ve ailelerin gelir düzeyi açısından katılımcıların homojen dağıldığı bir örneklemeden elde edilmiştir. Öte yandan, araştırmanın çalışma grubuna bakıldığında, katılımcıların çoğunlukla annelerden oluştuğu, babaların katılımının daha az olduğu görülmektedir. Alan yazında duygu sosyalleştirme davranışlarının kullanım şekli ve sıklığının anneler ve babalar arasında farklılaştığını gösteren çeşitli bulgular vardır (İlhan İyi ve Çoban, 2019; Klimes-Dougan vd., 2007; Wong, McElvain ve Halberstadt, 2009). Bu doğrultuda ileriki araştırmaların, farklı sosyoekonomik düzeylerden, babaların da katıldığı daha geniş örneklemeler elde edilerek yapılması ve değişkenler arası ilişkilerin, çocuk ve ebeveynin demografik verilerine göre ele alınması önerilebilir. Bu çalışmada, ayrıca, ebeveynlerin öz bildirim dayalı veri toplama araçlarına, sosyal açıdan istedik cevapları vermiş olabilecekleri, çalışmada çoklu veri kaynağı kullanılmamış olması gibi durumlar bir sınırlılık olarak düşünülmektedir. İleriki araştırmalarda yanıtların sosyal beğenirlikten etkilenme düzeylerinin kontrol edilmesi önerilebilir.

Çalışmanın sonuçları göz önüne alındığında, araştırmacılara ve uygulamacılara gelecekte yapılacak araştırmalar için bazı öneriler sunmak uygun olacaktır. Alan yazındaki duygusal istismar ve duygu sosyalleş-

tirme ilişkisini ele alan çalışmalar daha çok, ebeveynin çocukluğunda maruz kaldığı duygusal istismarın, duygu sosyalleştirme tepkileri ile ilişkisine yöneliktir (Cabecinha-Alati vd., 2021; Shipman vd., 2007; Young Choi ve Hyeon Kang, 2021). Duygusal istismar potansiyellerinin ebeveynin geçmiş istismar yaşantılarından büyük oranda etkilendiği farklı araştırmacılar tarafından vurgulanmıştır (Can ve Beyazıt, 2018; Keser vd., 2010; Margolin vd., 2003; McGoron vd., 2020; Milner, 1994; Oliver, 1993; Uysal Bayrak, 2020). Bu bağlamda, ileriki araştırmalarda, ebeveynlerin duygusal istismar potansiyelleri ile duygu sosyalleştirme düzeyleri arasındaki ilişki, kendi çocukluk deneyimleri bağlamında da değerlendirilmelidir.

Alan yazında vurgulandığı gibi, ebeveynlere destekleyici duygu sosyalleştirme becerilerini öğretmenin ve duygu sosyalleştirme becerilerini geliştirmeyi hedefleyen duygu koçluğu temelli programları uygulamanın; ebeveynlerin çocuklarının duygularına yönelmesinde etkili olduğu, duyguyu görmezden gelen, küçümseyen, cezalandıran davranışların azaltılmasında rol oynadığı bilinmektedir (Çakmak, 2022; Güven ve Erden, 2017; Havighurst vd., 2010; Ülker Erdem, 2019; Wilson, Havighurst ve Harley, 2012). Bu bağlamda ilk olarak, araştırmacılar, ailelerin duygusal istismar konusundaki farkındalıklarını artırmayı ve onlara olumlu duygu sosyalleştirme becerileri kazandırmayı amaçlayan önleyici müdahale programları tasarlayarak uygulayabilir, mevcut programların yaygınlaştırılması için iş birlikli çalışmalar yürütebilir ve böylece işlevsel ebeveyn çocuk etkileşimleri geliştirebilirler.

Müdahale ve önleme programlarının birden fazla alandaki risk faktörlerine odaklanmasının daha etkili sonuçlara katkı sağladığı bilinmekte ve programlarda hem riski azaltmak üzere risk faktörlerine odaklanma hem de güçlendirici becerileri ve koruyucu faktörleri harekete geçirme gerekliliği üzerinde durulmaktadır (Çorapçı ve Doğan, 2023). Bu programlarda, müdahale edilen olumsuz duygu sosyalleştirme yaklaşımlarının duygusal istismarın bir boyutu olan çocuğun duygusal ihtiyaçlarına yanıt vermeme, bunları görmezden gelme, çocuğun duygularını ihmal etme gibi davranışlarla benzerlik gösterdiği düşünülmektedir (Öztürk, 2017). Jackson ve Warren (2000), genel sosyal destek düzeyi düşük olan çocukların yaşamlarındaki pozitif deneyimler arttığında bunun davranışsal yetkinliklerini artırdığını bulmuşlardır. Bu bağlamda yukarıda bahsedildiği gibi, ailelere destekleyici duygu sosyalleştirme becerileri kazandırmaya yönelik önleyici müdahale programlarının çocukların sosyal destek algılarını olumlu bir şekilde artırabileceği öngörülmektedir.

Kaynaklar

- Altan-Aytun, Ö., Yagmurlu, B., ve Yavuz, H. M. (2013). Turkish mothers' coping with children's negative emotions: A brief report. *Journal of Child and Family Studies*, 22(3), 437-443. <https://doi.org/10.1007/s10826-012-9597-x>
- Bradley, R. H. ve Corwyn, R. F. (2008). Infant temperament, parenting, and externalizing behavior in first grade: a test of the differential susceptibility hypothesis. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, and Allied Disciplines*, 49, 124-131. doi:10.1111/j.1469-7610.2007.01829.x.
- Cabecinha-Alati, S., Langevin, R., Kern, A., ve Montreuil, T. (2021). Pathways from childhood maltreatment to unsupportive emotion socialization: implications for children's emotional inhibition. *Journal of Family Violence*, 36, 1033-1043. <https://doi.org/10.1007/s10896-020-00184-y>
- Can, G., ve Beyazıt, U. (2018). Çocuk istismarı potansiyelini yordayan faktörlerin incelenmesi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 8(1), 87-99. <https://doi.org/10.13114/MJH.2018.385>
- Cicchetti, D., ve Toth, S. L. (2005). Child maltreatment. *Annual Review of Clinical Psychology*, 1, 409-438.
- Combs-Ronto L. A., Olson S. L., Lunkenheimer E. S., ve Sameroff A. J. (2009). Interactions between maternal parenting and children's early disruptive behavior: Bidirectional associations across the transition from preschool to school entry. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37, 1151. <https://doi.org/10.1007/s10802-009-9332-2>
- Çakmak, Z. (2022). *Duygu sosyalleştirme davranışları ve gelişimsel çocuk sonuçları: Kuşaklararası bir inceleme*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Çorapçı, F. ve Doğan, A. (2023). Ölleme biliminde önemli ilkeler. İçinde (Çorapçı & Doğan, Eds). *Çocuklar ve Ergenler için Önleyici Müdahale Programları* (ss:1-23). Nobel Yayıncılık.
- Denham, S. A., ve Grout, L. (1993). Socialization of emotion: Pathway to preschoolers' emotional and social competence. *Journal of Nonverbal Behavior*, 17, 205-227. <https://doi.org/10.1007/BF00986120>
- Denham, S. A., Bassett, H. H., ve Wyatt, T. (2007). The socialization of emotional competence. In J. E. Grusec, & P. D. Hastings (Eds.). *Handbook of Socialization: Theory and Research* (pp. 614-637). Guilford Press.
- Denham, S. A., Bassett, H. H., ve Wyatt, T. M. (2010). Gender differences in the socialization of preschoolers' emotional competence. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 128, 29-49. <https://doi.org/10.1002/cd.267>
- Denham, S., ve Kochanoff, A. T. (2002). Parental contributions to preschoolers' understanding of emotion. *Marriage & Family Review*, 34(3-4), 311-343. https://doi.org/10.1300/J002v34n03_06
- Edwards, A., Shipman, K. ve Brown, A. (2005). The socialization of emotional understanding: A comparison of neglectful and non neglectful mothers and their children. *Child Maltreatment*, 10(3), 293-304. <https://doi.org/10.1177/1077559505278452>
- Eisenberg, N. (2020). Findings, issues, and new directions for research on emotion socialization. *Developmental Psychology*, 56(3), 664-670. <https://doi.org/10.1037/dev0000906>
- Eisenberg N., Taylor Z. E., Widaman K. F., ve Spinrad T. L. (2015). Externalizing symptoms, effortful control, and intrusive parenting: a test of bidirectional longitudinal relations during early childhood. *Developmental Psychopathol*, 27, 953-968. <https://doi.org/10.1017/S0954579415000620>
- Eisenberg, N., Cumberland, A., ve Spinrad, T. L. (1998). Parental socialization of emotion. *Psychological Inquiry*, 9(4), 241-273. https://doi.org/10.1207/s15327965pli0904_1
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Murphy, B., Karbon, M., Maszk, P., Smith, M., ... ve Suh, K. (1994). The relations of emotionality and regulation to dispositional and situational empathy-related responding. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66(4), 776-797. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.66.4.776>
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Shepard, S. A., Guthrie, I. K., Murphy, B. C., ve Reiser, M. (1999). Parental reactions to children's negative emotions: Longitudinal relations to quality of children's social functioning. *Child Development*, 70(2), 513-534. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00037>
- Ellis, B. H., Alisic, E., Reiss, A., Dishion, T., ve Fisher, P. A. (2014). Emotion regulation among preschoolers on a continuum of risk: The role of maternal emotion coaching. *Journal of Child and Family Studies*, 23(6), 965-974. <https://doi.org/10.1007/s10826-013-9752-z>
- Fabes, R. A., Eisenberg, N., ve Bernzweig, J. (1990). *The coping with children's negative emotions scale: Procedures and scoring*. Arizona State University.
- Fabes, R. A., Leonard, S. A., Kupanoff, K., ve Martin, C. L. (2001). Parental coping with children's negative emotions: Relations with children's emotional and

- social responding. *Child Development*, 72(3), 907-920. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00323>
- Fabes, R. A., Poulin, R. E., Eisenberg, N. ve Mad-den-Derdich, D. A. (2002). The coping with children's negative emotions scale (CCNES): Psychometric properties and relations with children's emotional competence. *Marriage & Family Review*, 34(34), 285-310. https://doi.org/10.1300/j002v34n03_05
- Fay-Stammbach T, Hawes D. J., ve Meredith P. (2017). Child maltreatment and emotion socialization: Associations with executive function in the preschool years. *Child Abuse Neglect*, 64, 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2016.12.004>
- Garbarino, J., Eckenrode, J., ve Barry, F. D. (1997). *Understanding abusive families: An ecological approach to theory and practice*. Jossey-Bass.
- Garner, P. W., Dansmore, J. C., ve Southam-Gerrow, M. (2007). Mother-child conversations about emotions: Linkages to child aggression and prosocial behavior. *Social Development*, 17(2), 259-277. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2007.00424.x>
- Glaser, D. (2002). Emotional abuse and neglect (psychological maltreatment): A conceptual framework. *Child Abuse and Neglect*, 26(6-7), 697-714. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(02\)00342-3](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(02)00342-3)
- Goncalves Soares, A., Zimmerman, A., Zammit, S., Karl, A., Halligan, S. L., ve Fraser, A. (2021). Abuse in childhood and cardiometabolic health in early adulthood: Evidence from the Avon longitudinal study of parents and children. *Journal of the American Heart Association*, 10(24), e021701. <https://doi.org/10.1161/JAHA.121.021701>
- Gottman, J., ve Declaire, J. (1997). *Raising an emotionally intelligent child: The heart of parenting*. Fireside.
- Güven, E., ve Erden, G. (2017). Duygu sosyalleştirme-nin çocuklarda gözlenen davranış sorunlarına katkısı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 32(79), 18-32.
- Hamarman, S., ve Bernet, W. (2000). Evaluating and reporting emotional abuse in children: parent-based, action-based focus aids in clinical decision-making. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 39(7), 928-930. <https://doi.org/10.1097/00004583-200007000-00023>
- Haskett, M. E., Scott, S. S., ve Fann, K. D. (1995). Child abuse potential inventory and parenting behavior: Relationships with high-risk correlates. *Child Abuse & Neglect*, 19, 1483-1495. [https://doi.org/10.1016/0145-2134\(95\)00107-4](https://doi.org/10.1016/0145-2134(95)00107-4)
- Havighurst, S. S., Kehoe, C. E., Harley, A. E., Radovini, A., ve Thomas, R. (2022). A randomized controlled trial of an emotion socialization parenting program and its impact on parenting, children's behavior and parent and child stress cortisol: Tuning in to Toddlers. *Behaviour Research and Therapy*, 149, 104016. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2021.104016>
- Havighurst, S. S., Murphy, J. L., ve Kehoe, C. E. (2021). Trauma-Focused Tuning in to Kids: Evaluation in a Clinical Service. *Children*, 8(11), 1038. <https://doi.org/10.3390/children8111038>
- Havighurst, S. S., Wilson, K. R., Harley, A. E., Prior, M. R., ve Kehoe, C. (2010). Tuning in to Kids: Improving emotion socialization practices in parents of preschool children—findings from a community trial. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51(12), 1342-1350. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2010.02303.x>
- Havighurst, S. S., Duncombe, M., Frankling, E., Holland, K., Kehoe, C., ve Stargatt, R. (2015). An emotion-focused early intervention for children with emerging conduct problems. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 43, 749-760. <https://doi.org/10.1007/s10802-014-9944-z>
- İlhan İyi T. ve Çoban, A. E. (2019). Ebeveynlerin duygu sosyalleştirme stratejileri ile çocukların davranış problemleri arasındaki ilişki. *Başkent University Journal of Education*, 6(2), 155-166.
- Jackson, Y., ve Warren, J. S. (2000). Appraisal, social support, and life events: Predicting outcome behavior in school-age children. *Child Development*, 71(5), 1441-1457. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00238>
- Jannah, R., ve Safrina, L. (2019). A Review about Emotional Abuse on Children. In *International Conference on Early Childhood Education* (pp. 326-331).
- Kanak, M., ve Pekdoğan, S. (2020). 3-6 Yaş çocuğa sahip ebeveynlerin duygusal istismar potansiyellerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 9(4), 1029-1046. <https://doi.org/10.30703/cije.594156>
- Katz, L. F., ve Rigterink, T. (2012). Domestic violence and emotion socialization. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 77(2), 52-60. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5834.2011.00661.x>
- Kaya, E. (2016). *Babaların duygu sosyalleştirme uygulamaları ve bu uygulamaların okul öncesi çocuklarının sosyal ve duygusal gelişimindeki rolü*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Keser, N., Odabaş, E., ve Elibüyük, S. (2010). The evaluation of parents' knowledge about child abuse. *Turkish Journal of Pediatric Disease*, 4(3), 150-157.
- Kılıç, Ş. (2014). Ebeveyn duygu sosyalleştirme davranışları ve bu davranışların çocukların duygusal gelişimlerine etkisi.

- nışlarının açıklayıcı bir bağlam içinde daha iyi anlaşılması. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 10(2), 511-521. <https://doi.org/10.17244/eku.25806>
- Klimes-Dougan, B., Brand A. E., Zahn-Waxler C., Usher B., Hastings, P. D., Kendziora, K. ve Gardside, R. B. (2007). Parental emotion socialization in adolescence: Differences in sex, age and problem status. *Social Development*, 16, 326-342. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2007.00387.x>
- Köklü, N., Büyüköztürk Ş., ve Bökeoğlu, Ö.Ç. (2006). *Sosyal bilimler için istatistik*. Pegem-A Yayıncılık.
- Krug, E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A. B., ve Lozano, R. (2002). *World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization.
- Li, E. T., Luyten, P., ve Midgley, N. (2020). Psychological mediators of the association between childhood emotional abuse and depression: a systematic review. *Frontiers in Psychiatry*, 11, 559213. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2020.559213>
- Lumley, M. N., ve Harkness, K. L. (2007). Specificity in the relations among childhood adversity, early maladaptive schemas, and symptom profiles in adolescent depression. *Cognitive Therapy and Research*, 31(5), 639-657. <https://doi.org/10.1007/s10608-006-9100-3>
- Maguire, S. A., Williams, B., Naughton, A. M., Cowley, L. E., Tempest, V., Mann, M. K., Teague, M., ve Kemp, A. M. (2015). A systematic review of the emotional, behavioural and cognitive features exhibited by school-aged children experiencing neglect or emotional abuse. *Child: Care, Health and Development*, 41(5), 641-653. <https://doi.org/10.1111/cch.12227>
- Maiter, S., Alaggia, R., ve Trocmé, N. (2004). Perceptions of child maltreatment by parents from the Indian subcontinent: Challenging myths about culturally based abusive parenting practices. *Child Maltreatment*, 9(3), 309-324. <https://doi.org/10.1177/1077559504266800>
- Margolin, G., Gordis, E. B., Medina, A. M., ve Oliver, P. H. (2003). The co-occurrence of husband-to-wife aggression, family-oforigin aggression, and child abuse potential in a community sample. *Journal of Interpersonal Violence*, 18, 413-440. <https://doi.org/10.1177/088626050225>
- McCarthy, M. C., ve Lumley, M. N. (2012). Sources of emotional maltreatment and the differential development of unconditional and conditional schemas. *Cognitive Behaviour Therapy*, 41(4), 288-297. <https://doi.org/10.1080/16506073.2012.676669>
- McElwain, N. L., Halberstadt, A. G., ve Volling, B. L. (2007). Mother-and father-reported reactions to children's negative emotions: Relations to young children's emotional understanding and friendship quality. *Child Development*, 78(5), 1407-1425. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2007.01074.x>
- McGoron, L., Riley, M. R., ve Scaramella, L. V. (2020). Cumulative socio-contextual risk and child abuse potential in parents of young children: Can social support buffer the impact?. *Child & Family Social Work*, 25(4), 865-874. <https://doi.org/10.1111/cfs.12771>
- Messman-Moore, T. L., ve Coates, A. A. (2007). The impact of childhood psychological abuse on adult interpersonal conflict. *Journal of Emotional Abuse*, 7(2), 75-92. https://doi.org/10.1300/J135v07n02_05
- Milner, J. S. (1994). Assessing physical child abuse risk: The child abuse potential inventory. *Clinical Psychology Review*, 14, 547-583. [https://doi.org/10.1016/0272-7358\(94\)90017-5](https://doi.org/10.1016/0272-7358(94)90017-5)
- Morris, A. S., Silk, J. S., Steinberg, L., Myers, S. S., ve Robinson, L. R. (2007). The role of the family context in the development of emotion regulation. *Social Development*, 16(2), 361-388. doi: 10.1111/j.1467-9507.2007.00389.x
- Oliver, J. E. (1993). Intergenerational transmission of child abuse: rates, research, and clinical implications. *American Journal of Psychiatry*, 150(9), 1315-24. <https://doi.org/10.1176/ajp.150.9.1315>
- Öztürk, M. (2011). Giriş: Çocuk ihmal ve istismarı. İçinde M. Öztürk (Haz.). Çocuk hakları açısından çocuk ihmal ve istismarı (s. 13-29). Çocuk Vakfı.
- Öztürk, C. (2017). *Anne babanın duygusal istismar farkındalığı ile çocuğun algıladığı sosyal destek arasındaki ilişkide duygu sosyalleştirmenin aracı rolü*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Pala, F. C., Doğan, A., Yılmaz Irmak, T., Şen Hastaoğlu, Z., vd. (2023). 2-6 yaş döneminde çocuğu olan ebeveynlere yönelik etkili ebeveynlik müdahale programının etkililiğinin değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 57, 1808-1825. <https://doi.org/10.53444/deu-befd.1289524>
- Pekdoğan, S., ve Gözün Kahraman, Ö. (2020). 4-6 yaş çocuğa sahip annelerin duygusal istismar potansiyellerinin yordayıcısı olarak ebeveyn tutumları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(3), 610-621. doi: 10.16986/HUJE.2020059524
- Pekdoğan, S., ve Kanak, M. (2019). Validity and reliability study of the scale for emotional abuse potential of parents with children aged 3 to 6. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 10(35), 654-366.

- Pluess, M., ve Belsky, J. (2010). Differential susceptibility to parenting and quality child care. *Developmental Psychology*, 46, 379–390. doi:10.1037/a0015203
- Polat, O. (2007). *Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı*. Seçkin Yayınları.
- Pollak, S. D., Cicchetti, D., Hornung, K., ve Reed, A. (2000). Recognizing emotion in faces: Developmental effects of child abuse and neglect. *Developmental Psychology*, 36(5), 679–688. https://doi.org/10.1037/0012-1649.36.5.679
- Rodriguez, C. M. (2016). Parental discipline reactions to child noncompliance and compliance: Association with parent-child aggression indicators. *Journal of Child and Family Studies*, 25(4), 1363–1374. DOI 10.1007/s10826-015-0308-2
- Rogers, M. L., Halberstadt, A. G., Castro, V. L., MacCormack, J. K., ve Garrett-Peters, P. (2016). Maternal emotion socialization differentially predicts third-grade children's emotion regulation and lability. *Emotion*, 16(2), 280–291. https://doi.org/10.1037/emo0000142
- Rolock, N., Ocasio, K., White, K., Havighurst, S., Cho, Y., Fong, R., ... ve Faulkner, M. (2021). Tuning in to Teens (TINT) with adoptive parents and guardians in the US: The replication phase of intervention research. *Journal of Public Child Welfare*, 15(1), 22–51. https://doi.org/10.1080/15548732.2020.1846660
- Runyan, D., Wattam, C., Ikeda, R., Hassan, F., ve Ramiro, L. (2002). *Child abuse and neglect by parents and other caregivers*. (In World Report on Violence and Health, pp. 57–86, E. G. Krug, et al., Eds. NCJ-197425). Geneva: World Health Organization.
- Sable, P. (1998). Almost all in the family: emotionally abusive attachments. *Journal of Emotional Abuse*, 1(2), 51–67. https://doi.org/10.1300/J135v01n02_03
- Sattler, K. M. (2022). Protective factors against child neglect among families in poverty. *Child Abuse & Neglect*, 124, 105438. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.105438
- Sayıl, M., ve Yağmurlu, B. (2012). *Türkiye'de ana babalık çalışmalarına bakış*. (Ed.) M. Sayıl ve B. Yağmurlu, Ana babalık: Kuram ve araştırma (ss:15–18). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Sertler, Ş. (2002). *Kronik hastalık tanısı konmuş hastanede yatan 6 yaş üstü çocuklarda duygusal ihmal ve istismarın incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Shewark, E. A. ve Blandon, A. Y. (2015). Mothers' and fathers' emotion socialization and Children's Emotion Regulation: A Within-Family Model. *Social Development*, 24(2), 266–284. https://doi.org/10.1111/sode.12095
- Shields, A., ve Cicchetti, D. (1997). Emotion regulation among school-age children: the development and validation of a new criterion Q-sort scale. *Developmental Psychology*, 33(6), 906–916. https://doi.org/10.1037/0012-1649.33.6.906
- Shields, A., ve Cicchetti, D. (2001). Parental maltreatment and emotion dysregulation as risk factors for bullying and victimization in middle childhood. *Journal of Clinical Child Psychology*, 30(3), 349–363. https://doi.org/10.1207/S15374424JC-CP3003_7
- Shipman, K. L., Schneider, R., Fitzgerald, M. M., ve ark. (2007) Maternal emotion socialization in maltreating and non-maltreating families: Implications for children's emotion regulation. *Social Development* 16, 268–85. https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2007.00384.x
- Shipman, K., Schneider, R., ve Sims, C. (2005). Emotion socialization in maltreating and nonmaltreating mother-child dyads: Implications for children's adjustment. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 34(3), 590–596. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp3403_14
- Shumba, A. (2002). The nature, extent and effects of emotional abuse on primary school pupils by teachers in Zimbabwe. *Child Abuse & Neglect*, 26(8), 783–791. https://doi.org/10.1016/S0145-2134(02)00351-4
- Siyez, D. M. (2003). *Duygusal istismara maruz kalan ve kalmayan ergenlerin benlik alguları ile depresyon ve kaygı düzeylerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı, İzmir.
- Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M. J., Alink, L. R. A., ve IJzendoorn, M. H. (2015). The prevalence of child maltreatment across the globe: Review of a series of meta-analyses. *Child Abuse Review*, 24(1), 37–50. https://doi.org/10.1002/car.2353
- Spinrad, T. L., Eisenberg, N., Cumberland, A., Fabes, R. A., Valiente, C., Shepard, S. A., ... ve Guthrie, I. K. (2006). Relation of emotion-related regulation to children's social competence: A longitudinal study. *Emotion*, 6(3), 498–510. https://doi.org/10.1037/1528-3542.6.3.498
- Strathearn L., Giannotti M., Mills R., ve ark., (2020). Long-term cognitive, psychological, and health

- outcomes associated with child abuse and neglect. *Pediatrics*, 146(4), e20200438 <https://doi.org/10.1542/peds.2020-0438>
- Suchodoletz, A. V., Trommsdorff, G., ve Heikamp, T. (2011). Linking maternal warmth and responsiveness to children's self regulation. *Social Development*, 486–503. doi:10.1111/j.1467-9507.2010.00588.x.
- Şenol, H. S. (2021). *Okul öncesi çocukların sosyal yetkinlik düzeyleri ile annelerinin duygusal istismar potansiyelleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı, Karabük.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. (6. Baskı). Pearson.
- Tao, A., Zhou, Q., ve Wang, Y. (2010). Parental reactions to children's negative emotions: Prospective relations to Chinese children's psychological adjustment. *Journal of Family Psychology*, 24, 135–144. doi:10.1037/a0018974.
- United Nations International Children's Emergenc Fund (UNICEF). (2010). Türkiye Temsilciliği Çocuk İstismarı ve İhmali Raporu. (23.12.2020 tarihinde <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/cocuk-istismari-raporu-tr.pdf> adresinden alınmıştır).
- Uslu, R. I., Kapci, E. G., Yıldırım, R., ve Oney, E. (2010). Sociodemographic characteristics of Turkish parents in relation to their recognition of emotional maltreatment. *Child Abuse and Neglect*, 34(5), 345-353. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2009.09.013>
- Uysal Bayrak, H. (2020). An examination of various variables of parents' child abuse potential. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 5(13), 1389-1420.
- Ülker Erdem, A. (2019). *Duygu sosyalleştirmeye yönelik ebeveyn müdahale programının etkililiği*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı, Ankara.
- Valentino, K., Cummings, E. M., Borkowski, J., Hibbel, L. C., Lefever, J., ve Lawson, M. (2019). Efficacy of a reminiscing and emotion training intervention on maltreating families with preschool-aged children. *Developmental Psychology*, 55(11), 2365-2378. <https://doi.org/10.1037/dev0000792>
- Valentino, K., Speidel, R., Fondren, K., Behrens, B., Edler, K., Cote, K., ve Cummings, E. M. (2022). Longitudinal effects of reminiscing and emotion training on child maladjustment in the context of maltreatment and maternal depressive symptoms. *Research on Child and Adolescent Psychopathology*, 50(1), 13-25. <https://doi.org/10.1007/s10802-021-00794-0>
- Wilson, K. R., Havighurst, S. S., ve Harley, A. E. (2012). Tuning in to Kids: An effectiveness trial of a parenting program targeting emotion socialization of preschoolers. *Journal of Family Psychology*, 26(1), 56–65. <https://doi.org/10.1037/a0026480>
- Wong, B., McElvain, N. L., ve Halberstadt A. G. (2009). Parent, family, and child characteristics: Associations with mother- and father-reported emotion socialization practices. *Journal of Family Psychology*, 23(4), 452–463. <https://doi.org/10.1037/a0015552>
- World Health Organization. (1999). *Report of the consultation on child abuse prevention, 29-31 March 1999*. (No. WHO/HSC/PVI/99.1). World Health Organization.
- World Health Organization (WHO). (2006). Preventing Child Maltreatment: A Guide to Taking Action and Generating Evidence. (12.08.2023 tarihinde http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/43499/1/9241594365_eng.pdf adresinden alınmıştır).
- Yağmurlu, B., ve Altan, O. (2010). Maternal socialization and child temperament as predictors of emotion regulation in Turkish preschoolers. *Infant and Child Development: An International Journal of Research and Practice*, 19(3), 275- 296. DOI: 10.1002/icd.646
- Young Choi, J., ve Kang, J. H. (2021). Heterogeneous patterns of maternal emotion socialization and their association with maternal depression and maltreatment history: A person-centered approach. *Child Abuse & Neglect*, 122, 105348. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.105348>
- Zoroğlu, S. S., Tüzün, Ü., Sar, V., Öztürk, M., Kora, M. E., ve Alyanak, B. (2001). Çocukluk dönemi istismar ve ihmalinin olası sonuçları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2(2), 69-78.